

A TANYAKOLLÉGIUM I-II. ZÁRÓNYILATKOZATA ÉS AJÁNLÁSAI

A tanyakutatás keretei és céljai

A Szent István Egyetem, a Corvinus Egyetem, a Károly Róbert Főiskola és a Kecskeméti Főiskola tanárai és hallgatói a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében, az MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Kecskeméti Osztálya szakmai irányításával 2002-2003-ban, majd 2009-2011-ben szisztematikus és sokoldalú tanyakutatást végeztek a Kiskunság 24 településén, az e célra szerveződött Tanyakollégium keretében. A Tanyakollégium az alábbi célokat tűzte ki:

- 1. a kiskunsági (Kecskemét és Kiskunfélegyháza környéki) tanyavilág felmérése és megismerése, az eredmények alapján a regionális és a kistérségi tervezés segítése, illetve a kormányzat és más döntéshozók számára is hasznosítható információk gyűjtése, ajánlások kidolgozása;**
- 2. a két világháború közötti falujáró és tanyakutató mozgalmak hagyományainak felelevenítése;**
- 3. a kutatásban résztvevő egyetemisták, a jövő értelmisége számára „tanyaélmény” nyújtása, figyelmük ráirányítása az alföldi tanyavilágra és a velük kapcsolatos területi és társadalmi problémákra.**

A kutatás keretében alapos helyzetfeltárás készült. A hallgatók a felkeresett települések több mint 1300 tanyáján jártak és készítettek kérdőíves felmérést. E munkarész feldolgozása az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetében készült el. Az első átfogó eredményeket többek között a Falu c. periodikában publikálták. A második kutatási forduló során 400-nál több tanya-ára látogattak vissza a kérdezőbiztos tanárok és hallgatók. Olyan tematikus mélyinterjúkat készítettek tanyai lakosokkal, valamint községi vezetőkkel, amelyek tovább bővítették a népszámlálási és kérdőíves adatbázisokat. Ezek új ismereteket hoztak, melyek segítségével folyamat-elemezések készültek, hozzájárulva a tanyán élők tényleges helyzetének és jövőképeinek megrajzolásához.

A Tanyakollégiumok munkáját mindkét alkalommal konferencia zárta. A kutatások eredményeire alapozva, a tanyák jövője érdekében e zárónyilatkozatban összefoglalt ajánlások fogalmazódtak meg.

A tanyákon élők nem másodrendű honpolgárok, joguk van a biztonságos élethez, az egészséges ivóvízhez, iskolához, kultúrához, hitélethez, egészségügyi alapellátáshoz, járható utakhoz, postai szolgáltatáshoz, piacot szervező lehetőséghez, a közösségi élethez, érdekeik helyi és országos képviseléséhez, védelméhez.

Megelégedéssel vettük tudomásul, és támogatjuk azt az elképzelést, hogy **a most formálódó tanyatörvény majdan az új magyar alkotmány sarkalatos törvényeként, mint „a vidék alkotmánya” szerepet kapjon az Alaptörvény megalkotásának kodifikációs folyamatában.** Egyben javasoljuk, hogy a tanyatörvény a tanyai életmód és kultúra megvédésén túl, egyben **jövőstratégiai célokat is szolgáljon.** Elsősorban ne a jelenlegi hiányosságok megszüntetését, illetve ne csak egy hagyomány konzerválását szolgálja. A jövő vonatkozásában ökológiai, világgazdasági, nemzetstratégiai, demográfiai és kultúrpolitikai kihívásoknak és értékeknek egyaránt megfeleljen. Különös, határozott meg nem ingatható esélyt nyújtson a tanyai gazdálkodás újraillesztéséhez, folytatásához és fejlesztéséhez.

Általános ajánlások

A tanya, a tanyás településrendszer és gazdálkodási forma a magyar nemzeti örökség fontos része, sajátos „hungaricum”, amelynek fennmaradása, új életre keltése, fejlesztése nemzeti érdek. Megújítása európai kultúrtörténeti jelentőségű lehet. A tanyás vidékeink megfelelnek a fenntartható fejlődés, az integrált, komplex vidékfejlesztés és a multifunkcionális mezőgazdaság Európában kialakult fejlesztési modelljeinek.

A Tanyakollégium 2002-2003 és 2009-2011 együttműködő kollektívája (politikusok, egyetemi oktatók és akadémiai kutatók, egyetemi és főiskolai hallgatók, a tanyás települések polgármesterei és szakemberei, a felkeresett tanyán élő lakosok) egybehangzóan ajánlja az illetékesek figyelmébe, hogy **dolgozzák ki és indítsák be az alföldi tanyás térségek megújításának komplex programját.**

Ajánlja, hogy a legfontosabb érintett partnerek, önkormányzatok, intézmények, kamarai és más szervezetek, hozzanak létre olyan speciális és partnerségen alapuló térségi társulást, szakmai fejlesztési szervezetet, amely a természeti és kultúrtáji értékek megőrzése mellett lehetővé teszi a tanyavidékeink sokoldalú és sokszínű rehabilitációját, infrastruktúrájának fejlesztését, gazdaságának megújítását, társadalmának boldogulását.

Ajánlja, hogy **az Országgyűlés** – a területfejlesztési- és rendezési törvénnyel összhangban – **alkosson vidékfejlesztési- és tanyatörvényt.**

A Kormányzat számára ajánlja, hogy a rendelkezésre álló hazai és uniós források arányos részét tudatosan koncentrálja a megújulásra képes tanyás térségekbe.

Ajánlja a tanyás települések önkormányzatainak, hogy biztosítsák a tanyán élők érdekképviselését, fejlesszék tovább a tanyagondnoki rendszert, hozzanak létre tanya-bizottságokat, segítsék a tanyai társadalom közösségeinek újjászerveződését, és szorgalmazzák településük részvételét a tanyás-térségi vidékfejlesztési programokban.

A vidéki értelmiség és a szakemberek számára ajánlja, hogy összefogással, közös és kitartó munkájukkal segítsék a szükséges tanyafejlesztési programok kidolgozását, népszerűsítését, elfogadottságát.

Az állandóan vagy ideiglenesen a tanyán élőknek, vagy az oda költözni szándékozóknek ajánlja, hogy a szükséges épület-korszerűsítések vagy az új építkezések mellett is őrizzék meg a magyar tanya hagyományos építészeti, területhasználati értékeit, a táj arculatát.

Egész társadalmunk számára ajánlja, hogy a tanyát, mint feltétlenül megőrzendő és megújítandó sajátos magyar településformát kezelje értékén, és tekintsen a tanyán élőkre támogató szolidaritással.

A tanyák megmaradásához, presztízsének növeléséhez szükséges, hogy az ott élők számára létezzenek Életpálya-modellek.

„A tanya nem csak a múlt, hanem hitünk szerint a jövő is.”

Részletes ajánlások

1. tézis

Amint a 9338/2009. évi A tanyák és tanya térségek megőrzéséről, fejlesztéséről szóló OGY határozat írja, a tanya — mint hagyományos gazdálkodási, települési és létforma - a magyar társadalmi, településszerkezeti- és gazdaságtörténeti örökség több évszázados múltra visszatekintő része. Társadalom-földrajzi, építészeti, nyelvi, néprajzi és tájképi sajátosságai révén **a tanya településrendszer a magyar nemzeti örökség**, ezzel együtt pedig az európai örökség részét képezi. A tanyák igazodnak természetföldrajzi adottságainkhoz. Az itt élő generációk nemzedékről nemzedékre adják át hazai természetési-tenyésztési hagyományait, a gazdálkodásban megszerzett és felhalmozott tudásanyagot, őrzik tájfajtáinkat és őshonos állatfajtáinkat, ezzel a biodiverzitás gazdagságát, így hozzájárulnak a magyar táj fenntartható használatához és a heterogén termelési kultúra megmaradásához.

1. ajánlás

A hagyományos tanya, mint komplex rendszer, napjainkban átalakulóban van. A tanyának számos funkciója és megjelenési formája alakult ki, emiatt különböző szakmai műhelyek eltérő besorolást alkalmaznak. **A tanyatörvény megalkotása szükségessé teszi az osztályozási rendszer egységesítését.**

2. tézis

A tanyavilág a munkaközpontú értékrendszerével, erkölcsi normáival nem csak a múltat, hanem a jövőt is jelentheti az ország számára. A tanya komplex értékek hordozója és teremtője.

A tanyai életforma sokakat visszavezethet a munka világába.

2. ajánlás

Segíteni kell a tanyai munkalehetőségek megőrzését és új munkahelyek megteremtését. Ebben építeni lehet a tanyai emberek vállalkozókészségére, találékonyságára, öngondoskodási képességére.

3. tézis

A tanyák és a tanyán lakók életét egész sor olyan döntés befolyásolja, amelyeket különböző szinteken elhelyezkedő döntéshozók, az érintett emberek megkérdezése nélkül hoznak, és erről őket nem megfelelően tájékoztatják.

3. ajánlás

A tanyákat és a külterületi népességet közvetlenül érintő döntések esetében a különböző döntési szintek rendszerét **a szubszidiaritás érvényesülése jegyében** át kellene tekinteni. Szakmacsoportok képviselőinek a bevonásával meg kell vizsgálni, hogy melyek azok a lokálisan kezelt problémák, amelyeket nem települési szinten kellene kezelni, és mik azok, amelyeket magasabb szinten kezelnek, de lokálisan kellene elbírálni. Ki kell dolgozni annak a rendszerét, hogy a helyi tanyás népességet a döntések meghozatalába hogyan lehet intézményesen bevonni, illetve egy-egy változás esetén tájékoztatni.

4. tézis

A tanyás térségek, a tanyavilág, a szórványtanyák jövője érdekében több minisztériumi tárca, ágazat, települési- és megyei önkormányzat, valamint az ott élők együttműködése csak akkor lehet hatékony, ha az egyeztetésre, a megvalósítás ösztönzésére és ellenőrzésére alkalmas döntési jogosítvánnyal bíró felelős irányító kap felhatalmazást.

4. ajánlás

Ajánljuk tanyaügyi referens vagy **tanyafejlesztési kormánybiztos** kinevezését. A kapcsolódó törvények (földtörvény, piaci törvény, oktatási törvény stb.) legyenek összhangban a tanyatörvénnyel.

5. tézis

A külterületi népesség egy része – a települések belterületén élőkhez képest – erősen marginalizálódott, gyenge érdekérvényesítési képességgel rendelkezik. Nemcsak fizikai értelemben, de társadalmilag is érzékelhető az elkülönülésük. A külterületi/tanyai társadalom érdemben alig jelenik meg, hallatja hangját a tanyás falvak és városok helyi társadalmában.

5. ajánlás

Módosítani szükséges a helyi önkormányzati képviselők választását szabályozó törvényt, oly módon, hogy **a tanyákon élőknek legyen lehetőségük a települési önkormányzatokban való garantált képviseletre.**

6. tézis

Jelenleg az egyébként is szűkös önkormányzati költségvetésből kell megteremteni a külterületekhez kapcsolódó feladatok forrásait. Az ott élők számára az oktatás, az egészségügyi és szociális ellátás biztosítása népességarányosan több forrást igényel, mint a faluban-városban élők ellátása. A forráselosztás eddigi gyakorlata szerint a külterületi népesség általában hátrányos helyzetbe került.

6. ajánlás

A normatív támogatási rendszerben meg kell jelenni minden olyan költségnek, amely a külterületekkel kapcsolatos többletforrást jelent. Szükségessé vált **a többletfeladatok ellátását lehetővé tevő új finanszírozási rendszer kidolgozása.**

7. tézis

Megengedhetetlen, hogy a külterületen élők életkörülményei aránytalanul rosszabbak legyenek, mint a falvak, városok belterületén élőké. E tekintetben a minimális infrastrukturális feltételek biztosítása alapvető prioritást képvisel a tanyás térségekben. Természetesen a vonalas infrastruktúra belterületi jellegű, teljes körű kiépítését nem lehet célul kitűzni, viszont ma már számos olyan alternatív lehetőség létezik, amely a szórványterületeken is teljes körű komfortot biztosít. A felmérések eredményei azt mutatják, hogy a tanyák pusztulása különösképpen azokon a területeken ölt jelentős méreteket, ahol a megközelítés nem biztosított, az utak rosszak, s van, ahol még villany sincs.

7. ajánlás

Tanyás térségeinkben – a 21. század kezdetén – joggal elvárható **a kor igényeinek megfelelő, emberhez méltó életkörülmények megteremtése.** Biztosítani kell az elektromos áramot, ehhez megújuló energiaforrások minél teljesebb körű kihasználását javasoljuk. A tanyák megközelítése szempontjából elengedhetetlen a fő feltáró dűlőkön a szilárd burkolatú út, a tájékozódást segítő útjelző táblák kihelyezése, továbbá a tömegközlekedés javítása, a menetrendek összehangolása. Azokon a területeken, ahol a közműhálózat kiépítése nem gazdaságos, támogatni kell a házi közművek kialakítását. A tanyákon élők egészséges ivóvízzel történő ellátása és az ehhez szükséges vízminőség biztosítása állami, kormányzati felelősség!

8. tézis

A tanyai népesség megtartása, lélekszámának növelése, a tanyai közösségek megerősítése, újjászervezése szükségessé teszi kulturális-közösségi épületek, szellemi központok létrehozását. Egykor ezt a tanyai iskolák jelentették.

8. ajánlás

Az egykori tanyai iskolahálózat még meglévő – bár időközben funkciót váltó – épületeire, valamint egyéb külterületi ingatlanokra alapozva **tanyai közösségi házakat, tudásközpontokat kell kialakítani**, költségvetési támogatással. A tanyákon élőket fokozottabban be kell vonni a falvak, városok kulturális vérkeringésébe. Meg kell vizsgálni, hogy egyes – még ma is jelentős népességgel rendelkező – külterületi részeken van-e igény tanyai iskolára, s ha van, milyen feltételek mellett valósítható meg. **A tanyán élő gyermekek számára ösztöndíj program kidolgozása indokolt.** A tanyai tudás és az ezen alapuló életszemlélet jelenjen meg a tanyás települések helyi tanterveiben.

9. tézis

A tanyagondnoki szolgálat pótolhatatlan szerepet tölt be a külterületi népesség életében. Több tanyás település azonban források hiányában ezt az intézményt még ma sem tudja működtetni.

9. ajánlás

A külterületeken, a tanyavilág lakóinak biztonságát, biztonságérzetét javítandó, **növelni szükséges a tanyagondnokok számát**, akik napi kapcsolatban állnak a tanyákon élőkkel.

10. tézis

A Homokhátság gyenge talajadottságai mellett az időjárási szélsőségek (aszály, belvíz stb.) is nehezítik a tanyai gazdálkodást.

10. ajánlás

Olyan komplex program szükséges, amely alkalmazkodva a szélsőségekhez, **biztosítja a Homokhátság megfelelő vízgazdálkodását** és az ott élők számára gazdálkodási alternatívákat nyújt.

11. tézis

A birtokviszonyok a külterületeken – így a tanyás térségekben is – sok helyen rendezetlenek. A birtokszerkezet elaprózódott, a termelőknek távoli birtokrészei vannak, miközben a tanyák körül idegen birtoktestek találhatóak. Mindez nehezíti a gazdálkodást és rontja annak hatékonyságát.

11. ajánlás

Alapos térségi feltárás után lehetővé kell tenni a **birtok- és üzemviszonyok rendezését** a gazdák igényeinek megfelelően, elősegítve az optimális üzemméretek kialakítását.

12. tézis

A hagyományos szántóföldi kultúrákra alapozott mezőgazdasági tevékenység kisüzemi méretekben egyre kevésbé folytatható gazdaságosan. Az 5-10 hektáros tanyai gazdaságok tulajdonosaik számára a legtöbbször nem biztosítják a megélhetést.

12. ajánlás

Fel kell tárni olyan mezőgazdasági termékek előállításának a lehetőségét, amelyek kisüzemi méretekben is gazdaságosan termelhetők, értékesíthetők, s így a mai szántóföldi növénytermesztés alternatívái lehetnek. Támogatni kell azoknak a termékeknek a tanyai gazdaságokban történő előállítását, amelyekhez magas élők munkahányad és szaktudás szükséges. **A tanyai gazdálkodás egyik megújulási lehetősége lehetne a piacképes biogazdálkodás.**

13. tézis

A tanyán előállított élelmiszerek magas biológiai- és tápértékkel bíró, egészséges termékek. Piacra jutásuk esélyét csökkenti, hogy kevésbé ismertek és elismertek.

13. ajánlás

Fontos a tanyai termékek presztízsének növelése, népszerűsítése, a marketing különböző eszközeivel.

14. tézis

A nagytermelők és nagykereskedők által uralt mezőgazdasági termelési és értékesítési rendszerekben az elszigetelt tanyai kistermelők piacra jutásának, piacon maradásának és megfelelő jövedelemhez jutásának ma kicsi az esélye. Az is tény, hogy a tanyai gazdálkodók az új szövetkezési formáktól idegenkednek, pedig az összefogás nagymértékben növelné a lehetőségeiket.

14. ajánlás

A mezőgazdasági integráció terén olyan önkéntes közös társulások kialakítását kell támogatni, amelyek, előnyeik révén a tanyai gazdálkodókat a leginkább képesek összefogni. Ennek érdekében meg kell vizsgálni a működőképes tanyai integrációk érdekeltségi rendszerét.

A piacra jutás lehetőségét kistérségi szintű piacokkal, helyi feldolgozóüzemek létrehozásával, az idegenforgalmi-kereskedelmi egységek helyi termék-felhasználásának ösztönzésével és a tanyai gazdálkodók versenyképességének javításával lehet segíteni. Mindebben fokozni kell az önkormányzatok szerepvállalását.

15. tézis

A tanyák tájmegőrző funkciója az egész társadalom számára értéket képvisel. A hagyományos tanya, mint ökológiai, gazdálkodási, társadalmi és települési rendszer lehetőséget biztosít a hagyományos gazdálkodási módok, ismeretek, fajták megőrzésére, újbóli meghonosítására.

15. ajánlás

A tájfenntartó, extenzív gazdálkodás az alacsony aranykorona-értékű földeken, illetve a védett természeti területek szomszédságában kapjon különös hangsúlyt, ami segíthet a tanyavilág népességének és tradicionális értékeinek megőrzésében. **A természetvédelem és a hagyományos tanyai gazdálkodás érdekellentéteinek feloldására fokozott figyelmet kell fordítani.**

16. tézis

A tanyai gazdálkodó népesség periférikus helyzetéből adódóan információs hátrányba került a belterületi népességhez képest.

16. ajánlás

A tanyán gazdálkodók tájékoztatása és tájékozódása érdekében a helyi lehetőségekhez és feltételekhez igazodó **általános és szakmai információs csatornák kiépítése szükséges.**

17. tézis

A tanyák a hazai táj jellegzetes és pótolhatatlan értékű elemei. Funkcióváltásukkal, az építészet és a közízlés változásával azonban a külterületen épített épületek egyre heterogénebbé válnak, a hagyományos építészet és a tanyai táj eltűnőben van.

17. ajánlás

Kezdeményezni kell egy szakértői csoport megalakulását, különböző szakmaterületekről, amelynek feladata a tanyák értékeinek feltárása, összegyűjtése és archiválása. A mai kornak megfelelő építési technológia alkalmazása mellett **ösztönözni kell azokat az építészeti,**

téralakítási, területhasználati megoldásokat, amelyek a hagyományos tanyai építészet karakterjegyeit újjáteremtik.

18. tézis

A tanyák népességmegtartó képességét rontja a közbiztonság hiánya.

18. ajánlás

A közbiztonság éppolyan mértékben terjedjen ki a tanyás térségekre, mint a belterületekre. Ennek megoldásaként javasoljuk **a biztonságérzetet elősegítő eszközök** (mobiltelefonos segélyhívó- és jelzőrendszer, diszpécser szolgálat, a határban közszolgálatot végző személyek közötti kapcsolattartás, figyelőszolgálat) **kiépítését.**

19. tézis

A tanyakutatás egyik tapasztalata, hogy az anyagi segítségnyújtáson túl nagyon sokat jelent a tanyán élőknek az odafigyelés, az együttérzés, a beszélgetés. A lelki törődés meghaladja a falugondnok időbeli lehetőségeit.

19. ajánlás

Javasoljuk, hogy a szakmailag érintett felsőoktatási intézményekben gyakorlattá váljon a tanyavilág látogatása, ezzel a hallgatók új tapasztalatokat szereznek, életszemléletük változik, finomodik, látogatásuk segíti a tanyákon élők lelki megerősödését.

20. tézis

A tanyák megmaradása, megújulása szempontjából fontos a homokhátságától eltérő tanyás térségek minél teljesebb megismerése is.

20. ajánlás

A kutatás nem befejezett, és nem befejezhető, még számos területen folytatható. Ilyenek pl. a kulturális tradíciók, a hagyományos tudásformák kataszterének megalkotása, az étkezési és gasztronómiai stb. szokások teljes feltérképezése.

Lakitelek, 2011. április 1.

Lakiteleki Népfőiskola Tanyakollégium I-II.